

Javno penzijsko osiguranje

SISTEMI SOCIJALNE SIGURNOSTI

Zašto država obezbjeđuje penzije?

2

- ▶ Tržište nudi određene instrumente kojima se to obezbjeđuje:
  - ▶ rentno osiguranje: pojedinac osiguravajućoj kompaniji uplaćuje premije tokom radnog vijeka, da bi imao pravo na rentu do kraja života,
  - ▶ životno osiguranje: pojedinac uplaćuje osiguravajućoj kompaniji određeni iznos tokom života, a nasljednici dobijaju jednokratnu sumu nakon smrti osiguranika
- ▶ Rentno i životno osiguranje imaju dugu istoriju, ali nisu uspeli da riješe problem ujednačavanja potrošnje za većinu stanovnika
- ▶ Postojanje javnog penzionog sistema delimično istiskuje tržišne instrumente;
- ▶ Postoje fundamentalni ekonomski razlozi zbog kojih tržište vjerovatno ne bi obezbjedilo sveobuhvatno penzijsko osiguranje

Zašto država obezbeđuje penzije?

- ▶ Postoje dokazi da će tržišta rentnog osiguranja biti neuspješna usljed negativne selekcije, i da je stoga neophodna državna intervencija.
- ▶ Negativna selekcija na rentnom tržištu:
  - ▶ osiguranici mogu bolje da procijene period korišćenja rente od osiguravajućih kompanija (asimetrične informacije),
  - ▶ stoga će osiguravajuće kompanije uglavnom dobijati dugovječne klijente,
  - ▶ ne postoji saglasnost o tome koliko je negativna selekcija važna za rentno tržište.

Zašto država obezbeđuje penzije?

4

- ▶ Osim negativne selekcije državna intervencija u penzijskom osiguranju se obrazlaže:
  - ▶ usljed nedostatka dalekovidosti i odgovornosti pojedinaca opravdan je paternalizam,
  - ▶ moralnim hazardom- ljudi neće štedjeti tokom radnog vijeka očekujući da će im država pomoći u starosti
  - ▶ javni penzijski sistem obezbjeđuje manje administrativne troškove i troškove odlučivanja
  - ▶ javni penzijski sistem je pogodan za preraspodjelu dohotka od bogatih ka siromašnim
  - ▶ javni penzijski sistem doprinosi poboljšanju ekonomskog položaja starih

Sistemi finansiranja penzija

5

- ▶ Postoje dva osnovna sistema finansiranja penzija:
  - ▶ sistem tekućeg finansiranja (pay-as-you-go) u okviru kojeg se penzije isplaćuju iz sredstava koja uplaćuju trenutno zaposlena lica,
  - ▶ sistem potpune kapitalizacije (fully funded) u okviru koga se pojedincu penzija isplaćuje iz sredstava deponovanih tokom njegovog radnog vijeka, uvećana za naraslu kamatu.
- ▶ Javni penzijski sistemi po pravilu se zasnivaju na tekućem finansiranju:
  - ▶ neki od javnih sistema (npr. u SAD) sadrže i elemente kapitalizacije
- ▶ Privatni penzijski sistemi zasnivaju se ne modelu potpune kapitalizacije

Preraspodjela dohodaka u okviru javnog penzijskog sistema

- ▶ U okviru privatnih penzijskih sistema osiguranici ostvaruju *u proseku* isti prinos na uplaćena sredstva - svaki pojedinac dobija aktuarski pravičan prinos
- ▶ U okviru javnih penzijskih sistema neke kategorije ljudi ostvaruju sistematski veći prinos od drugih.
- ▶ U javnim sistemima postoje razni oblici preraspodele dohotka:
  - ▶ međugeneracijska preraspodela,
  - ▶ unutargeneracijska preraspodela.
- ▶ U okviru privatnih penzijskih sistema preraspodele dohotka su slučajne, dok su u javnim sistematske

Međugeneracijska preraspodjela u okviru javnog penzijskog sistema

7

- ▶ Ako prosječan realni godišnji rast plata iznosi 3%, broj zaposlenih se povećava za 0,5% godišnje, a broj penzionera i stopa doprinosa su konstantni tada implicitni prinos na uplaćene doprinose iznosi 3,52% godišnje
- ▶ Prosječne penzije se mogu povećati i povećanjem stope doprinosa, što ima za posledicu:
  - ▶ implicitna stopa prinosa tekućih penzionera bi se povećala u odnosu na doprinose koje su uplatili,
  - ▶ implicitna stopa prinosa tekućih zaposlenih se ne bi povećala, pod ostalim nepromijenjenim uslovima
- ▶ Održivo povećanje prinosa u sistemu tekućeg finansiranja može se ostvariti samo kroz kombinaciju rasta zarada i rast odnosa broja osiguranika i penzionera

Međugeneracijska preraspodela u okviru javnog penzijskog sistema

- ▶ Najpovoljniji odnos između naplaćenih penzija i uplaćenih doprinosa ostvaruje se na početku uvođenja javnog penzijskog sistema (veliki broj osiguranika/ mali broj penzionera i dr.)
- ▶ Neto primanja po osnovu penzijskog osiguranja predstavljaju dobar indikator međugeneracijske i unutargeneracijske preraspodjele
  - ▶ Računaju se kao razlika između sadašnje vrijednosti penzija koje će lice primiti u budućnosti i sadašnje vrijednosti očekivanih uplata doprinosa
- ▶ Međugeneracijska preraspodjela se mjeri razlikama u neto primanjima po osnovu penzijskog osiguranja lica koja su penzionisana u različitim periodima

Unutargeneracijska preraspodjela u okviru javnog penzijskog sistema

- ▶ Preraspodjele unutar jedne generacije zavise od specifičnih karakteristika konkretnog penzijskog sistema
- ▶ U gotovo svim javnim penzijskim sistemima postoji preraspodjela od bogatijih ka siromašnijim
- ▶ U nekim penzijskim sistemima postoje preraspodjele od:
  - ▶ muškaraca ka ženama,
  - ▶ neoženjenih/ neudatih ka oženjenim/udatim,
  - ▶ porodica u kojima su oba bračna partnera radila ka porodicama u kojim je radio jedan partner.

Efekat supstitucije bogatstva

10

- ▶ Prema ovoj teoriji pojedinci znaju da im uplata doprinosa garantuje penziju:
  - ▶ stoga smanjuju druge oblike privatne štednje,
  - ▶ doprinosi se koriste za finansiranje tekućih penzija, što znači da ne raste ni javna štednja,
  - ▶ rezultat: ukupna štednja, a time i akumulacija kapitala, se smanjuje

Odluke o penzionisanju i radu

11

- ▶ Prije uvođenja javnog penzijskog sistema većina ljudi je aktivno radila i nakon navršenih 65 godina starosti
  - ▶ NPR: u SAD je 1930 godine 54% ljudi starijih od 65 godina radilo, dok je 2005. godine samo 19% ljudi starijih od 65 godina radilo
- ▶ Relevantno pitanje je kako konkretni penzijski sistem utiče na spremnost ljudi da odu u penziju čim ispuše minimalne uslove tj. opštije kako penzijski sistem utiče na spremnost za rad.
- ▶ Pretpostavlja se da pojedinac odluku donosi na osnovu očekivane sadašnje vrijednosti neto penzija .
- ▶ Pojedinac poredi neto sadašnju vrednost penzija pod uslovom da odmah ode u penziju sa neto sadašnjom vrijednošću dohodaka pod uslovom da nastavi da radi.

Uticaj javnog penzijskog sistema na štednju

12

- ▶ Prema teoriji životnog ciklusa štednje, pojedinci prilikom odlučivanja o potrošnji i štednji uzimaju u obzir okolnosti tokom čitavog života
- ▶ Pojedinci sa odbojnošću prema riziku su skloni ujednačavanju potrošnje tokom života
- ▶ Sistem penzijskog socijalnog osiguranja može značajno da promeni visinu životne uštedevine preko:
  - ▶ efekta supstitucije bogatstva,
  - ▶ efekta penzionisanja i
  - ▶ efekta poklanjanja

Iznosi javnih penzija

13

- ▶ **RUSIJA** Starosne granice za odlazak u penziju određene su u sovjetsko doba 1932. i od tada nijesu mijenjane. Prosječna mjesečna penzija u Rusiji iznosi oko 14.000 rubalja (oko 190 eura).
- ▶ **NJEMAČKA.** U Njemačkoj se starosna granica za penzije postepeno povećava i planirano je da dostigne 67 do 2029. Zasad je potrebno 65 godina i 7 mjeseci da bi se otišlo u penziju, i za žene i za muškarce. Prosječna penzija za muškarce iznosi oko 1.000 eura, dok je kod žena od 500-700.

Iznosi javnih penzija

14

- ▶ **ITALIJA.** U Italiji je trenutno starosna granica za odlazak u penziju je za muškarce 66 godina i 3 mjeseca, dok je za žene 63 godine i 9 mjeseci. Do 2021. u planu je da se granica podigne na 67 za oba pola. Prosječna penzija u Italiji iznosi 464 eura.
- ▶ **FRANCUSKA.** U Italiji je trenutno starosna granica za odlazak u penziju je za muškarce 66 godina i 3 mjeseca, dok je za žene 63 godine i 9 mjeseci. Do 2021. u planu je da se granica podigne na 67 za oba pola. Prosječna penzija u Italiji iznosi 464 eura.

Iznosi javnih penzija

15

- ▶ **HRVATSKA.** U Hrvatskoj je starosna granica za penziju 65 za muškarce, za žene 61 godina. Hrvatska vlada planira da do 2030. za žene starosnu granicu podigne na 65, dok je za muškarce u planu da do 2038. bude 67 godina. Prosječna penzija je oko 300 eura.
- ▶ **UKRAJINA.** U Ukrajini je starosna granica za penziju 60 godina za muškarce, dok je za žene 57. Do 2021. postepeno će se pomjerati granica - žene će moći da idu u penziju sa 60, a muškarci sa 62 godine. Prosječna penzija je oko 50 eura.

Iznosi javnih penzija

16

- ▶ **ŠPANIJA.** Starosna granica u Španiji za odlazak u penziju za muškarce i žene je 65 godina i tri mjeseca. Poslije 2027. biće potrebno 67 godina da bi se otišlo u penziju. Prosječna penzija u Španiji iznosi 365 eura.
- ▶ **ŠVEDSKA.** Do 2036. broj godina koji će biti potreban za penziju iznosiće 67. Trenutno je za muškarce 66, dok je za žene 63 godine. Prosječna penzija u Švedskoj je 770 eura.
- ▶ **HOLANDIJA.** U Holandiji je za žene i muškarce starosna granica 68 godina, a nakon 2022. starosna granica biće vazena za prosječni životni vijek. Prosječna penzija u Holandiji je oko 1.100 eura.